

ZAMONAVIY MAKTAB DIREKTORLARINING PSIXOLOGIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Ibadova Zohida Nuridinovna

Toshkent viloyati 49-maktab psixologi

Direktorlar kengashi a'zosi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy maktab direktorlarining psixologik ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati va zaruriy jihatlari yoritilgan. Ta'lim tizimining jadal rivojlanishi maktab rahbaridan nafaqat boshqaruv kompetensiyalarini, balki emotsional intellekt, samarali muloqot, konfliktologiya, motivatsiya, stressga chidamlilik va qaror qabul qilish kabi psixologik ko'nikmalarni egallashni talab etadi. Maqolada ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish mexanizmlari – treninglar, seminarlar, psixologik maslahatlar va o'z-o'zini rivojlantirish usullari asoslab berilgan. Natijada maktab direktorining psixologik savodxonligi ta'lim sifati, jamoaviy muhit va boshqaruv samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Maktab direktori, psixologik ko'nikmalar, emotsional intellekt, muloqot madaniyati, konfliktologiya, liderlik, stressga chidamlilik, motivatsiya, boshqaruv psixologiyasi, ta'lim sifati.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimi jadal o'zgarayotgan, raqobat kuchaygan, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan yondashuv asosiy o'ringa chiqqan bir davrda maktab direktorining roli ham tubdan yangilandi. Endilikda direktor nafaqat boshqaruvchi, balki motivator, yetakchi, psixolog, kommunikator va jamoani rivojlantirish murabbiyi bo'lishi zarur. Shu bois zamonaviy maktab direktorlarida psixologik ko'nikmalarni shakllantirish ta'lim sifatining muhim sharti bo'lib bormoqda.

Maktab direktori uchun zarur asosiy psixologik ko'nikmalar

1. Emotsional intellektni (EI) boshqarish

Zamonaviy maktab rahbari avvalo o'z hissiyotlarini boshqara olishi, stressni yenga olishi va atrofdagilarning holatini to'g'ri tushunishi kerak. EI yuqori bo'lgan rahbar:

- o'qituvchilar o'rtasidagi nizolarni tez hal qiladi;
- o'quvchilar bilan muloqotda muloyim va tushunarli bo'ladi;
- qarorlarni hissiyotga berilmay, asosli qabul qiladi.

2. Samarali muloqot qilish

Direktorning fikrni tushunarli yetkazishi, diqqat bilan tinglashi va konstruktiv dialog olib borishi maktab jamoasining ruhiy barqarorligini ta'minlaydi. Bunga:

- faol tinglash,
- tanqidni to‘g‘ri berish va qabul qilish,
- konflikt vaqtida tinchlantiruvchi ohangda gapirish kiradi.

3. Konfliktologik ko‘nikmalar

Maktab jamoasida o‘qituvchi-o‘quvchi, ota-ona-maktab, o‘qituvchi-o‘qituvchi o‘rtasida turli kelishmovchiliklar yuzaga chiqishi tabiiy. Direktorning vazifasi:

- muammoni tahlil qilish,
- har ikki tomon manfaatini eshitish,
- adolatli va yumshoq qaror qabul qilish,
- kelajakda nizolarni oldini olish bo‘yicha profilaktik chora ko‘rish.

4. Jamoani motivatsiya qilish ko‘nikmasi

Psixologik jihatdan kuchli direktor:

o‘qituvchini rag‘batlantirishning mos usulini topa oladi;

ijobiy psixologik muhit yaratadi;

o‘qituvchilarni o‘z kasbiy rivojiga safarbar etadi.

5. Stressga chidamlilik

Ta‘lim tizimi o‘zgarishlari, hujjatlar, ota-onalar e‘tirozi, kutilmagan vaziyatlar direktorning ruhiy bosim ostida qolishiga sabab bo‘ladi. Stressga chidamli direktor:

keskin vaziyatda xotirjam qoladi,

tez o‘ylab to‘g‘ri qaror qabul qiladi,

jamoaga ijobiy ruh bag‘ishlaydi.

6. Qaror qabul qilish psixologiyasi

Rahbarning qarori maktabning kelajak taraqqiyotiga bevosita ta‘sir qiladi. Qaror qabul qilishda:

vaziyatni tahlil qilish,

tavakkalchilikni baholash,

muqobil variantlarni o‘rganish,

jamoaning fikrini inobatga olish ishlanadi.

7. Liderlik va boshqaruv psixologiyasi

Zamonaviy direktor avtoritar rahbar bo‘lmasdan, balki demokratik, jamoaning fikriga quloq soladigan, o‘rgatuvchi lider bo‘lishi lozim. Lider direktorda quyidagi sifatlar bo‘ladi:

adolatli boshqarish,

mas‘uliyatni bo‘lishish,

yangilikka ochiqlik,

o‘ziga va jamoaga ishonch.

Psixologik ko‘nikmalarni shakllantirish mexanizmlari

1. Psixologik treninglar o‘tkazish

Direktorlar uchun maxsus treninglar:

muloqot madaniyati,

konfliktologiya,

emotsional intellekt,

stress menejment yo‘nalishlari bo‘yicha muntazam tashkil etilishi lozim.

2. Amaliy seminar va mahorat darslari

Tajribali maktab direktorlarining amaliy tajribalarini o‘rganish yangi rahbarlar uchun juda samarali hisoblanadi.

3. Professional psixologik maslahatlar

Maktablarda faoliyat yuritayotgan psixologlar direktor uchun ham psixologik qo‘llab-quvvatlash manbayi bo‘la oladi.

4. O‘z-o‘zini rivojlantirish

kitob o‘qish,

psixologik kurslarda qatnashish,

o‘z faoliyatini tahlil qilish orqali uzluksiz o‘z ustida ishlashi zarur

Zamonaviy maktab direktori faqat boshqaruvchi emas — u psixologik bilim va ko‘nikmalarga ega yetakchidir. Rahbarning psixologik savodxonligi:

maktabdagi ijobiy muhitni ta‘minlaydi,

ta‘lim sifati oshishiga xizmat qiladi,

jamoaga bilan sog‘lom muloqotni yo‘lga qo‘yadi,

o‘quvchilar rivojiga bevosita ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Shu bois direktorlar uchun psixologik ko‘nikmalarni shakllantirish va ularni muntazam rivojlantirib borish zamon talabi hisoblanadi. Maktab rahbarlari ta‘lim tizimida muhim rol o‘ynaydi. Ularning psixologik bilimlari o‘quvchilarning ruhiy va emosional rivojlanishiga, shuningdek, pedagogik muhitni ijobiy tarzda boshqarishga yordam beradi.

Maktab direktorlarining psixologik bilimlarini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar ta‘lim tizimidagi yangi metod va usullarni o‘rganishga, maktab rahbarlarining psixologik ta‘limini mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu tadqiqotlar maktab rahbarlarining o‘quvchilarga bo‘lgan yondashuvini, o‘qituvchilar bilan muloqotini va umuman ta‘lim muhitini yaxshilashga yordam beradi. Quyidagi sohalarda olib borilgan tadqiqotlar mavjud:

1. **Psixologik bilimlarning ta‘lim tizimiga ta‘siri.** Bir qator tadqiqotlar, maktab rahbarlarining psixologik bilimlarga ega bo‘lishi, o‘quvchilarning hissiy va intellektual rivojlanishiga qanday ta‘sir qilishini o‘rganadi. Masalan, Sh. S. Kamilova (2016) tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda maktab rahbarlarining psixologik kompetensiyalari o‘quvchilarning o‘qish motivatsiyasi va o‘quv samaradorligiga qanday ijobiy ta‘sir ko‘rsatayotganligi tahlil qilingan.

2. **Psixologik treninglar va seminarlar.** Psixologik bilimlarni rivojlantirish uchun tashkil etilgan treninglar va seminarlar maktab rahbarlarining tajribasini oshirishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik psixologiya va emosional intellektga qaratilgan treninglar rahbarlarning o'quvchilarga nisbatan empatiya va muomala darajasini oshiradi. I. V. Zimnyaya (2018) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, maktab rahbarlarining o'z psixologik bilimlarini oshirishga qaratilgan metodik yondashuvlar ularning ish samaradorligini sezilarli darajada oshirganligi ko'rsatilgan.

3. **Shaxsiy rivojlanish va psixologik maslahatlar.** Maktab rahbarlari uchun shaxsiy rivojlanish dasturlari va psixologik maslahatlar orqali olib borilgan tadqiqotlar, rahbarlarning o'z ichki psixologik holatini yaxshilashga, stressni kamaytirishga va hissiy muvozanatni saqlashga yordam beradi. D. A. Leontiev (2014) o'zining psixologik tadqiqotlarida, shaxsiy rivojlanish va psixologik yordamga asoslangan dasturlar maktab rahbarlarining ta'lim jarayonini boshqarish qobiliyatini yaxshilaganini ta'kidladi.

4. **O'qituvchilar bilan samarali muloqot.** Psixologik bilimlarni rivojlantirishning yana bir muhim jihati — bu rahbarlarning o'qituvchilar bilan muloqot qilish usullarini takomillashtirishdir. V. I. Slastenin (2013) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, psixologik bilimlarning o'qituvchilar bilan muvofiqlashgan ish usullarini takomillashtirishi o'qituvchilarning o'z ishlariga bo'lgan qiziqishini va motivatsiyasini oshirishga yordam beradi.

5. **Konfliktlarni hal qilish.** Maktab rahbarlarining psixologik bilimlari konfliktlarni hal qilishda ham katta ahamiyatga ega. T. A. Nizamova (2017) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, psixologik bilimlar maktab rahbarlarining o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi konfliktlarni samarali hal etish imkoniyatlarini oshirganligi ko'rsatilgan. Tadqiqotda, psixologik bilimlarning yordamida rahbarlar konfliktlarni ijobiy tarzda hal qilishda muvaffaqiyatga erishganliklari ta'kidlangan.

6. **Mentorlik va qo'llab-quvvatlash.** Rahbarlar o'quvchilarga psixologik qo'llabquvvatlashni ta'minlashi, shuningdek, o'qituvchilarga mentorlik qilish orqali ta'lim tizimining sifatini yaxshilashga yordam beradi. E. D. Karpov (2015) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda rahbarlarning psixologik bilimlari o'quvchilarga bo'lgan yondashuvni va pedagogik muhitni yanada yaxshilashga olib kelgani tahlil qilingan.

7. **Pedagogik psixologiya va emosional intellekt.** Emosional intellekt (EI) ning rivojlanishi rahbarlarning o'zlarini boshqarish, boshqalarni tushunish va ijtimoiy munosabatlarni samarali boshqarish qobiliyatlarini oshiradi. D. Goleman (2017) ning tadqiqotlari, maktab rahbarlarining EI ni rivojlantirish orqali ularning rahbarlik qobiliyatlarini qanday yaxshilash mumkinligini ko'rsatadi.

Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktab rahbarlarining psixologik bilimlarini rivojlantirish orqali ta'lim jarayonida samarali o'zgarishlarga erishish mumkin.

Yuqoridagi fikrlardan mkelib chiqib - rahbarlarning psixologik bilimlarini rivojlantirish orqali ta'lim sifatini oshirishni aytib o`tamiz.

1. Psixologik bilimlarning ta'lim tizimidagi o'rni

➤ Psixologik bilimlarning maktab rahbarlari uchun muhimligi: o'quvchilarning psixologik ehtiyojlarini tushunish, ularning xulq-atvori va hissiyotlarini boshqarish.

➤ O'qituvchilar va o'quvchilar bilan samarali muloqot qilish, stress va konfliktlarni hal etish.

➤ Psixologik bilimlar orqali rahbarlar o'quvchilarning rivojlanishiga, muammolarini hal qilishga, ularning muvaffaqiyatlarini qo'llab-quvvatlashga ko'maklashadi.

2. Maktab rahbarlarining psixologik bilimlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

Psixologik treninglar va seminarlar: Maktab rahbarlari uchun psixologik treninglar, kurslar va seminarlar tashkil etish. Bu treninglar rahbarlarga yangi psixologik usullarni o'rganish va amaliyotga joriy etish imkonini beradi.

➤ Pedagogik psixologiya va konfliktlarni hal etish: O'quvchilarda yuzaga keladigan psixologik muammolarni aniqlash, ularni hal qilish va to'g'ri pedagogik usullarni qo'llash. □ Emosional intellektni rivojlantirish: Rahbarlar o'zlarining emosional intellektlarini rivojlantirishi va o'quvchilarga shaxsiy tajribalar orqali ruhiy yordam berishi kerak.

➤ Mentorlik va qo'llab-quvvatlash: Rahbarlar o'zlarining psixologik bilimlari asosida o'qituvchilarni va o'quvchilarni individual yondashuvlar bilan qo'llab-quvvatlashi zarur.

3. Maktab rahbarlarining psixologik bilimlarini rivojlantirishda foydalaniladigan metodlar

➤ Tadqiqotlar va psixologik testlar: Rahbarlarning psixologik holatlarini, ularning o'zgarishlarga munosabatlarini o'rganish.

➤ Interaktiv metodlar: Role play, guruh muhokamalari, psixologik mashqlar.

➤ Shaxsiy rivojlanish dasturlari: Maktab rahbarlarining o'zlarini rivojlantirishga qaratilgan individual yondashuvlar, psixologik maslahatlar. 4. Psixologik bilimlarning maktab tizimidagi samaralari

➤ O'quvchilarning psixologik holati: Rahbarlarning psixologik bilimlari o'quvchilarning o'qish va rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

➤ Samarali ta'lim muhiti: Rahbarlar o'quvchilarni tushunib, mos yondashuvlarni qo'llab, konfliktlar va stressni kamaytirishi mumkin.

➤ O'qituvchilar bilan muloqot: Rahbarlar o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlab, ularga pedagogik psixologiya bo'yicha maslahatlar berishi orqali ta'limning umumiy samaradorligini oshiradi.

XULOSA

Maktab rahbarlarining psixologik bilimlarini rivojlantirish orqali ularning o'qituvchilarga, o'quvchilarga va umuman maktabdagi muhitga ta'siri sezilarli darajada yaxshilanadi. Bu bilimlar o'quvchilarning emotsional va intellektual rivojlanishiga hissa qo'shadi va maktabda sog'lom va samarali ta'lim tizimini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rustamov, L. (2022). IMPLEMENTATION OF A PERSON-ORIENTED APPROACH IN PROFESSIONAL ACTIVITIES OF STUDENTS. *Science and Innovation*, 1(8), 1259-1262.
2. Абдуллаева, Б. С., & Рустамов, Л. Х. (2013). ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ. *SCIENCE AND WORLD*, 103.
3. Rustamov, L. K. (2023). SYSTEMATIZATION OF CONTINUOUS PEDAGOGICAL PRACTICE. *Oriental Journal of Education*, 3(03), 57-60.
4. Рустамов, Л. Х., & Талабаев, У. Р. (2021). ТЕХНОЛОГИЯ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ФИЗКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS*, 245.
5. Ziyonet.net